

Oldřich Hora, tab. soudce.

Je-li záhodno a potřebno odstraniti při revisi obč z. rozlišování dědictví a odkazu, resp. dědice a odkazovníka?

Třetí právnický sjezd v Bratislavě usnesl se v zájmu ulehčení a urychlení sjednocení občanského práva, jehož největší část na Slovensku a Podkarpatské Rusi platná je nepsané zvykové právo, na tom, aby recipováno bylo dědické právo upravené obč. z. z roku 1811 a novelami až na jisté výjimky resp. zvláštní instituce, z nichž nejdůležitější by byla výjimka, trvající na přijetí do návrhu zákona ustanovení o nároku pozůstalého manžela na polovici v manželství společně získaného jmění (koakvisice), podle dosavadního platného práva na Slovensku a Podkarpatské Rusi.

Usnesení uvítal zajisté každý československý právník, neboť se jím sjednocení občanského práva velikou měrou usnadňuje a urychluje.

Jmenovitě nutno vítati upuštění od t. ř. větevného dědictví, které, jednalo-li se o pozůstalost lidí starších, rodiči před dávnými lety vybavených, bylo jen dobrou příležitostí a častou příčinou dědických sporů.

Ostatně je toto větevní dědictví i v obč. z. v §§ 735 a násl. obsaženo, lišíc se od zvykového slovenského jen rozsahem — t. j. prikazujíc každé větvi polovici pozůstalosti. Při studiu osnovy revizovaného dědického práva namanula se mi otázka v předu položená i považuji za svoji povinnost upozorniti na nebezpečí ze zanedbání otázky té dle mého mínění hrozící. Při nynější poválečné fluktuaci cen věcí movitých i nemovitých a kursů peněžních bude podržením rozdílu mezi testamentárním dědicem a odkazovníkem resp. mezi testamentárním dědictvím a odkazem pořizovatelem pro-

jevená vůle ve velmi četných případech stoupanutím ceny peněz a klesnutím ceny nemovitého majetku zvrácena v pravý opak.

Tak zůstavitel, který poručil závěti nebo neučiniv závěti zanechal svému dědici nemovitost mající v době sdělení závěti resp. dovětku velikou cenu a příkázav mu závěti nebo dovětkem výplatu peněžitého odkazu době té zcela přiměřeného a nezměniv po nastalém klesnutí cen nemovitostí a stoupanutí ceny peněz své poslední vůle, přivodí takovou nezamýšlenou situaci, že dědici, kterého původně bohatě byl obmyslil, v čas dědického nápadu zanechá nemovitost zatíženou odkazem, jehož hodnota hodnotu zděděné nemovitosti téměř vyčerpává, po případě ji snad i převyšuje.

Nebezpečí tomu, jež jest jaksi přechodného rázu, dalo by se čeliti ustanovením, že vzájemná hodnota (nemovitosti) a peněz (odkazu) má se při projednání pozůstalosti hodnotiti dle relace v čas sepsání posledního pořízení. To zdá se mi ale v praxi neshodno proveditelným, neboť příslušným znalcům nebude moci býti nemovitost v tom stavu předvedena, v jakém byla v době posledního pořízení.

Provedení pravé vůle pořizovatelovy překáží však v míře mnohem větší další ustanovení obč. z. Jest to rozdíl povinnosti dědicovy a povinnosti odkazovníkovy přispěti na úhradu pozůstalostních dluhů.

V §§ 548. a 549. obč. z. ukládá se dědici resp. dědicům zaplacení dluhů pozůstalostních a útrat pohřebních vedle povinnosti zapraviti odkazy ve smyslu § 649.

Odkazovník naproti tomu, byť i odkaz dle hodnoty své byl největší částí pozůstalosti (§ 535), nemá povinnosti na úhradu dluhů těch přispívat a teprve, když dluhy ty převyšují hodnotu mimoodkazního pozůstalostního jmění, je dle § 692 povinen, trpěti poměrné snížení odkazu svého k úhradě dluhů pozůstalostních, pokud převyšují mimoodkazní jmění pozůstalostní.

V tomto případě obč. z. v § 690. odměňuje dědice tím, že mu dává nárok proti pozůstalosti scilicet proti odkazovníkům na náhradu nákladů učiněných ve prospěch pozůstalosti a na přiměřenou odměnu za jeho namáhání.

V tomto případě je tu po rozumu obč. z. dědic, ačkoli dědictví jeho pohlceno je dluhy pozůstalostními tak, že se mu ze souhrnu práv zemřelého nedostalo ničeho a je de facto jen dědicem domnělým nebo spíše správcem pozůstalosti dostávajícím za svoje namáhání odměnu. Největší část zůstavitelů není povinná

rozvalu majetkovou sdělavati a také ji nesdělavá, ba ani sdělati neumí a proto neznajíc rozdílů mezi právy a povinnostmi dědice a odkazovníka proti svému úmyslu poškozují dědice a nechtíc toho favorisuje odkazovníka.

Příčinou toho zjevu podmíněného neznalostí tajů dědického práva jest odchylka psaného práva, t. j. zákona od právního pojímání a citění lidu.

Oč spravedlivější, oč bližší lidu je zvykové právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi, nerozeznávající dědiců a odkazovníků, ukládající všem participientům na jmění pozůstalostním poměrné placení dluhů dle hodnoty jednotlivých podílů! Avšak i tu může pořizovatel zamýšlející přivoditi efekt v §§ 548, 549 a 692 obč. z. uzákoněný učiniti tak tím způsobem, že jednomu nebo několika dědičům přikáže, aby společně zaplatili dluhy pozůstalostní anebo, že přikáže jednotlivým dědičům, aby zaplatili určité dluhy pozůstalostní.

V tomto případě je jisto, že to byla vůle pořizovatelova, kdežto při zákonné úpravě v §§ 548, 549 a 692 obč. z. je téměř vždy nejisto, chtěl-li pořizovatel takový efekt přivoditi čili nic. Tato nejistota může ale být odstraněna jen odstraněním rozdílů mezi dědicem a odkazovníkem ve smyslu obč. z.

Abychom otázku v nadpisu této stati uvedenou mohli řešiti, rozděleme ji v tyto tři otázky:

I. Vžilo-li se rozeznávání obč. z. institucí dědictví a odkazu resp. dědice a odkazovníka po vzoru římského práva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kde občanský zákon z roku 1811 výše 100 let je v platnosti, v právnícké pojímání a citění lidu a odpovídá-li jemu?

II. Je-li na čase, je-li nutno a odůvodněno rozeznávání to odstraniti?

III. Zasáhne-li odstranění rozeznávání toho až do samých základů soustavy občanského práva dnešního tak, že by jím překročena byla hranice revisi jeho při sjednocení vytčená?

Dle mého mínění bylo by zodpověděti otázky prvou a třetí záporně, druhou pak kladně.

Ad I. Důkazem toho, že rozeznávání obč. z. se v právnícké pojímání a citění lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku nevžilo a že mu neodpovídá, zdá se mi býti skutečnost, že lid v zemích českých přes 110-tiletou platnost občanského zákona o odkazu mluvě — praví: „X zdědil po Y to neb ono — věc — peněžité ob-

nos — právo — pozemek atd.“, nehledě k tomu, zda X byl pořizovatelem ustanoven testamentárním dědicem či jen odkazovníkem ve smyslu § 535. obč. z.

Příčinou toho jest okolnost, že rozeznávání toto neodpovídá ani dědictvému právu plativšímu před platností obč. z. v Čechách na Moravě a ve Slezsku — a také ani zvykovému právu platnému na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Co se týče zemí českých poukazují na Všehrdovy „O právích země České knihy devatery“ a to na knihu VII., kapitolu 10., nadepsanou „O rozličných výmienkách v zápisech a najprve o moci, aby mohl kšaftem odkázati“, kde je psáno v bodu 4.: „A ktož sobě ostaví moc, aby mohl summu toliko na dědictví svém kšaftem odkázati, neodkazuj gruntův“, — v bodu 8., v třetí větě: „Ale kdyby kto sobě tu moc deskami a zápisem svým vymienil, aby mohl diel dědictvie svého v zápise jmenovaného nebo všecko dědictvie listem svým nebo kšaftem, komuž by se jemu zdálo, dáti a odkázati, a své zápisníky nebo nápadníky k tomu týmž zápisem zavázal, aby toho po smrti jeho bez odporu postúpili tomu, komuž by on to listem nebo kšaftem svým dal a odkázal, tehdy se zdá, že na tu moc bude moci listem svým těž dědictvie svého diel nebo všecko dáti, komuž chťiti bude, jakož mōž summu na tom dědictví odkázati na tu moc sobě pozostavenú“.

Také zvykové právo platné v bývalých zemích uherských zachované a sepsané konferencí judexkuriální z roku 1861 stanoví: „Poručitel na celú pozostalost, alebo len na čiastku pozostalosti, alebo na jednotlivé veci a práva jedného alebo viac dedičov môže ustanovit“. Z těchto dokladů nutno souditi, že ani české, ani slovenské dědictvé právo neznalo a nezná rozdílů mezi „závětí“ a „dovětkem“ a mezi „dědictvím ze závěti“ a „odkazem“.

Ad II. Pro časovost odstranění rozeznávání shora uvedeného a pro jeho nutnost a odůvodněnost mluví úvaha v předu uvedená, z níž plyne, že rozeznáváním tím se v značné míře stěžuje provedení skutečné vůle zůstavitelovy právě následkem toho, že rozdíl povinností a práv dědice a povinností a práv odkazovníka se v právní pojímání a cítění lidu nevžil a že jemu neodpovídá. Právo upravití rozdělení majetku na případ smrti jest jen důsledkem práva neomezenému vlastníku §-em 362. obč. z. přiznaného „svobodně se svým majetkem nakládati“ — a úlohou důsledného zákonodárce jest, jasným zněním předpisu dědictvého práva a jich lidovému právnímu nazírání přispůsobeným obsahem umožniti

i lidu práv neznalému správný projev poslední vůle a zabezpečiti provedení skutečné vůle vlastníka — pořizovatele. Úloha ta není snadná. Doba delší jednoho století, v roce 1811, netušený rozvoj ve všech oborech lidského života, sblížení všech dílů světa vývojem dopravy, souvislost resp. vzájemná závislost jich národohospodářského života, po světové válce nastavší, co do trvání a průběhu svého nezbadatelná fluktuace cen věcí movitých i nemovitých a tím jakož i jak státním hospodářstvím, tak i politickou a národohospodářskou konstelací podmíněná fluktuace kursů peněžních a posléze v četných případech nepředvídatelnost okamžiku, kdy pořizovatel zemře a v kterém stadiu fluktuace cen statků jeho poslední pořizení a jeho pozůstalost budou realizovány — vyžadují imperativně toho, aby byly tyto změněné a neustálené poměry i při částečné jen revisi práva dědického náležitě respektovány, aby rozeznávání obč. z. mezi dědictvím z posledního pořizení a odkazem bylo odstraněno, čímž dosaženo bude větší jistoty, že provedena bude pravá a skutečná vůle pořizovatele.

Ad III. Co se týče otázky třetí, zda odstranění rozeznávání se dotýká samých základů soustavy občanského práva dnešního a zda se vymyká řešení při nynější toliko částečné revisi přesahujíc hranice ji vytčené, nutno předem vytknouti znaky, jimiž se rozlišují, a znaky, jimiž se shodují obě instituce.

Instituce dědictví a odkazu resp. dědice a odkazovníka: liší se v těchto bodech:

1. Testamentární dědictví je výlučné právo k celé pozůstalosti nebo k její poměrné části (§ 532.) — odkaz pak je právo na určitou věc nebo více věcí, na peněžitý obnos nebo právo nějaké z pozůstalosti (§ 535.).

2. Zůstavitele představuje dědic, nikoli odkazovník (§ 547.).

3. Odkazovník má proti dědici resp. dědicům nárok na zajištění odkazu (§ 692.).

4. Pozdější závětí zrušuje se nejen předchozí závěť ale i předchozí dovětek (§ 713.) — pozdějším dovětkem ale ruší se jen starší odkazy dovětku tomu odporující (§ 714...).

5. Způsobem a dobou odevzdání (§§ 547. a 685.).

6. Dědic resp. dědici jsou povinni nésti dluhy pozůstalostní (§§ 548., 549.) — odkazovník ale jen omezeně a podpůrně (§ 692.).

Tento poslední rozdíl považuji z důvodů již v předu uvedených za nejdůležitější, poněvadž je spojen u dědice často s velikými

materielními povinnostmi, u odkazovníka pak s velikými materielními výhodami, ačkoli z formálního hlediska by byl nejpodstatnějším rozdílem pod 1. vytknutý, který materielního významu nabývá teprve připojením rozdílu pod 6. uvedeného. Oproti těmto rozdílům vytykám shodu obou institucí v těchto bodech:

1. I testamentární dědictví i odkaz mohou být zřízeny jen posledním pořizáním vyhovujícím předepsaným formám (§§ 533, 535 a 647).

2. Přechází-li dědic a odkazovník zůstavitele, přechází dědictví (§ 537.) i odkaz (§ 684.) na jich dědice.

3. I dědici i odkazovníku může z jeho podílu resp. odkazu další podíl dědický (§ 560.) resp. další odkaz (§ 689.) přirůsti.

4. Dědic může se vzdát dědictví, odkazovník odkazu svého i přirostlého dalšího podílu (§ 563.) resp. odkazu tohoto způsobem v § 650. popsaným (§§ 547., 726. a 805.).

5. Doba nápadu dědického (§ 536.) a doba, kdy odkazovník nabývá právního nároku na odkaz (§ 684.) je táž.

6. I dědic i odkazovník musí mít v čas úmrtí zůstavitele způsobilost dědickou (§§ 537. a 647.).

7. I dědic i odkazovník jsou částečně nezpůsobilými svědky posledního pořizání (§ 594.).

8. I dědici i odkazovníku mohou být pořizovatelem určeni náhradníci (§§ 604. a násl. a §§ 652 a násl.).

9. Jedna a táž osoba může být v téže pozůstalosti i dědicem i odkazovníkem současně (§ 648.).

10. Výminky spojené s ustanovením dědice i odkazovníka mají stejný význam a stejnou působnost (§ 696. a násl.).

11. I dědici i odkazovníku může pořizovatel dát příkaz (§§ 649., 709.).

Uváživ počet a podstatnost rozdílů obou institucí a počet a podstatu znaků shodných dospěl jsem k názoru, že rozdíly nejsou tak dalekosáhlé, že nejpodstatnější rozdíl je v četných případech znehodnocením hlavní instituce, t. j. dědictví ve prospěch vedlejší instituce, t. j. odkazu.

Že spolupracovníci obč. z. z roku 1811 považovali instituci dědictví za instituci hlavní, je patrné z nadpisu osmé hlavy obč. z.: „Von dem Erbrechte“. Táto, dědictví nepříznivá, intenzita povahy odkazu donutila dokonce zákonodárce činné při sdělování občan-

ského zákona, aby se uchýlili k fikci dědictví a dědice (§ 690.), kde jich ve skutečnosti není, poněvadž ani částky souhrnu práv zemřelého nevyčerpané břemeno pozůstalostními se dědici nedostalo.

Z těchto důvodů soudím, že odstraněním rozdílu mezi oběma institucemi by se nesáhlo na základy soustavy občanského práva dnešního a že by i v nastalých normálních poměrech odstranění to znamenalo spravedlivější postup obč. z. oproti participantům na jmění pozůstalostním. V mínění tom utvrzuje mne nedůslednost občanského zákona v rozlišování obou institucí zračící se v ustanovení §-u 726. dle něhož v případě, že by nebylo ani dědiců testamentárních, ani zákonných, anebo že by dědici ti nechtěli anebo nemohli dědictví přijati, mají se odkazovníci považovati za dědice dle poměru hodnoty svých odkazů.

Drže se důsledně vytěčeného pojmu odkazovníka a contrario dědice měl obč. z. prohlásiti pozůstalost takovou za pozůstalost bez dědiců a přiřknouti ji jako odúmrtí státu, který by ovšem byl povinen zapraviti odkazy, poněvadž závěť nebo dovětek i bez dědiců zůstaly platnými.

Slovo odkaz nemuselo by vymizeti naprosto z obč. z. a pojem odkazu mohl by býti omezen na odkazy k účelům národním a vše-užitečným, na odkazy zbožné, odkazy institucím, které dle vůle pořizovatelovy mají býti teprve zřízeny a na odkazy skupině osob ve smyslu § 651., kde zákon dává dědici právo určití, kterou věc ten který člen obmyšlené skupiny lidí má dostati, tak že členové obmyšlené skupiny lidí nenabývají úmrtím pořizovatele právního nároku na určitou odkázanou věc jako odkazovník dle § 684. Při psaní této stati byl jsem úplně vzdálen úmyslu znesnadňovati sjednocení dědického práva a veden jen snahou dáti popud k odstranění něčeho, co dle mého úsudku jsouc převzatc z cizích a dávných poměrů, neodpovídá již dnešním tak změněným poměrům a také ani právnímu nazírání a citění občanstva, pro něž revidovaný občanský zákon je v prvé řadě určen, a co je méně spravedlivým v poměru mezi jednotlivými participanty na jmění pozůstalostním nežli zvykové právo na Slovensku a Podkarpatské Rusi platné.

Prosím, aby na stať tuto bylo pohlíženo jen jako na pokus praktika upozorniti kruhy k revisi občanského zákona povoláních právníků na časovost a důležitost otázky v nadpisu předložené.